

РОЗВИТОК ІДЕЇ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПЕДАГОГІЦІ ТА ПРОБЛЕМА ІНТЕГРОВАНОВОГО НАВЧАННЯ

У статті розкривається суть термінів "міжпредметні зв'язки", "дидактична інтеграція", досліджується розвиток ідей міжпредметних зв'язків від Я.А.Коменського, Дж.Локка, І.Г.Песталоцці, К.Д.Ушинського до сучасної проблеми інтеграції навчальних дисциплін, що становить собою тенденцію до більш тісних взаємозв'язків суміжних наук у процесі навчання.

Ідея міжпредметних зв'язків у педагогіці не нова, але в останні роки в світлі завдань всебічного розвитку особистості школяра набула принципово важливого значення. У сучасній педагогіці міжпредметні зв'язки переросли в проблему інтегрованого пізнання. У процесі інтегрованого навчання створюється цілісна система наукових знань, яким притаманний високий ступінь усвідомлення, мобільності та міцності. Всі галузі сучасної науки тісно зв'язані між собою, тому й шкільні навчальні предмети не можуть бути ізольованими один від одного.

Слід відзначити, що саме трактування поняття "міжпредметні зв'язки" в педагогічній літературі не є однозначним. Але цю різноманітність можна все-таки звести до кількох визначень: міжпредметні зв'язки трактуються як "дидактична умова" (Ф.Соколова, В.Федорова, Д.Кірюшкін, П.Новиков та ін.), як "виявлення принципу систематичності" (К.Корольова, І.Зверев), як "дидактичний принцип" (Н.Лошкарьова, В.Максимова, С.Рашкова), нарешті, як "дидактична категорія" (Г.Федорець).

У 80-х роках спостерігалось прагнення педагогів уточнити поняття "міжпредметні зв'язки". Н.Лошкарьова, досліджуючи визначення цього поняття в педагогічній літературі, зводить їх до двох основних – міжпредметні зв'язки як дидактична форма відображення в навчально-виховному процесі зв'язків об'єктивної дійсності та міжпредметні зв'язки як педагогічний принцип [1:67].

Найбільш стійка педагогічна тенденція – це виділення міжпредметних зв'язків у самостійний дидактичний принцип (Н.Лошкарьова, С.Рашкова, В.Максимова та ін.). Крім того, як вважають педагоги, міжпредметні зв'язки підсилюють взаємодію всіх дидактичних принципів у процесі навчання, підпорядковуючи їх вирішенню проблеми формування цілісної системи знань.

Виходячи з найбільш стійкої педагогічної тенденції, ми дотримуємось точки зору, що міжпредметні зв'язки можуть бути визначені як окремий дидактичний принцип, реалізація якого в навчанні повинна становити собою певну систему, до того ж, реалізуючись у цій методичній системі, даний принцип набуває в ній специфічної конкретизації.

Виділення в педагогічній науці ідей міжпредметних зв'язків і перетворення її в дидактичну проблему пов'язані з пошуками в цій галузі, які вели прогресивні педагоги різних епох – Я.А.Коменський, Джон Локк, І.Г.Песталоцці, А.Дістервег, К.Д.Ушинський та ін. Всі вони підходили до проблеми міжпредметних зв'язків із різних позицій. Так, у Я.А.Коменського і Джона Локка ідея об'єднання знань насамперед була зв'язана з їх боротьбою проти схоластики як вираження метафізичних поглядів тієї епохи. Говорячи про необхідність "завжди і всюди брати разом те, що зв'язане одне з одним", Я.А.Коменський підтверджує цю думку, спираючись на "принцип природовідповідності" [2:378]. Він називає джерела свого світогляду: Святе Письмо, античні автори і представники філософії нового часу.

Джон Локк вперше висунув ідею про стержень, навколо якого мають бути об'єднані знання. Він вважав наповнення змісту одного предмету елементами та фактами іншого тим засобом, який допоможе не лише оволодіти основами наук, але й сформувати розум дитини, розвинути її вміння та навички, урізноманітнити знання про всі сторони життя.

У роботі німецького педагога А.Дістервега "Руководство к образованию немецких учителей" можна знайти важливу думку про саме поняття "міжпредметні зв'язки" та принцип вирішення цієї проблеми на практиці [3:178].

Психолого-педагогічне обґрунтування необхідності міжпредметних зв'язків було здійснено К.Д.Ушинським. У дослідженні "Людина як предмет виховання" (розділ "Асоціації уявлень") К.Д.Ушинський з'ясовує необхідність здійснення міжпредметних зв'язків із точки зору психології [4:346-365].

У ХХ ст. значний вклад у розвиток теорії міжпредметних зв'язків внесли психологи Ю.Самарін, Б.Ананьєв, педагоги Ю.Бабинський, І.Лернер, В.Онищук, М.Скаткін.

Важливим етапом вивчення проблеми міжпредметних зв'язків із точки зору не лише їх навчальних, але й виховних функцій стали дослідження, проведені в 50-і роки у НДІ педагогіки АПН РРФСР під керівництвом Б.Ананьєва і Ш.Ганеліна. Розвиваючи принцип наступності, вони розкрили шляхи здійснення взаємозв'язків між основними поняттями суміжних наук.

У 60-і роки розгорнулися дослідження проблеми міжпредметних зв'язків із точки зору активізації навчання та підвищення його наукового рівня. Міжпредметні зв'язки розглядалися в різних аспектах: як дидактичний засіб підвищення ефективності навчання; як умова розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів у

навчальній діяльності; як засіб реалізації принципу науковості. З'явилися спроби обґрунтувати поняття міжпредметних зв'язків як дидактичного принципу навчання (Н.Лошкарьова).

У період 70-х років проблема міжпредметних зв'язків поступово стає однією із центральних у дидактиці. Вона широко обговорюється. Так серед дидактів розгорнулися дискусії у зв'язку з проведеним під керівництвом В.Федорової дослідженням і виданням першої монографії, присвяченої цій проблемі. Дослідження В.Федорової розкривають питання формування в учнів понять на основі міжпредметних зв'язків.

У наукових пошуках наступних років особлива увага зосереджена на виховному аспекті міжпредметних зв'язків (І.Зверев, В.Коротов, Е.Моносзон).

Дослідження навчально-пізнавальної діяльності учнів по здійсненню міжпредметних зв'язків (М.Я.Голобородько та ін.) та ролі цих зв'язків в удосконаленні процесу навчання набули особливої актуальності, оскільки активні форми навчання, їх практичне спрямування посіли провідне місце в системі освіти.

Вагомий вклад у вирішення проблеми міжпредметних зв'язків внесла В.Максимова. У своїй роботі "Міжпредметні зв'язки в навчально-виховному процесі сучасної школи" вона розкриває основні напрями вдосконалення процесу навчання, в яких виявляється методологічна функція міжпредметних зв'язків: 1) міжпредметні зв'язки ведуть до підвищення наукового рівня навчання; 2) здійснення таких зв'язків сприяє залученню школярів до системного методу мислення, розширює сферу пізнання, поєднуючи елементи знань із різних навчальних дисциплін; 3) міжпредметні зв'язки забезпечують систему в організації предметного навчання, спонукають учителя до самоосвіти, творчості та взаємодії з іншими вчителями-предметниками.

Певну систему реалізації міжпредметних зв'язків пропонує П.Г.Кулагін: побудова взаємозв'язків між навчальними предметами; узгоджена система використання на уроках знань, умінь і навичок, набутих учнями на заняттях із суміжних дисциплін; специфічні прийоми здійснення міжпредметних зв'язків на уроках [5:8].

Одним із факторів оптимізації навчання, який викликає в учителів найбільші труднощі, є організація навчальної діяльності з використанням міжпредметних зв'язків. Причини труднощів практичного здійснення міжпредметних зв'язків носять як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Об'єктивна причина – це недостатність методичних рекомендацій у цій галузі, координації діяльності вчителів-предметників. Суб'єктивні причини – це необізнаність у змісті програм із суміжних предметів, недостатність знань та умінь, відсутність досвіду в реалізації зв'язків між предметами, здійснення міжпредметних зв'язків у шкільній практиці не в повній мірі. Наприклад, із зарубіжної та української літератури вчителі мало проводять підсумкових уроків (значно менше запланованих програмою), а на таких уроках із найбільшою ефективністю можна здійснювати міжпредметні зв'язки.

У рекомендаціях педагогів знаходимо перелік уроків, на яких можна реалізувати міжпредметні зв'язки: 1) так звані "фрагментарні" – з елементами міжпредметних зв'язків, які використовуються для розкриття окремих питань теми уроку; 2) "вузлові", що включають міжпредметні зв'язки як органічну складову частину всього змісту теми уроку; 3) синтезовані – спеціально організовані, підсумкові, на яких концентруються знання учнів із метою розкриття загальних законів і принципів.

Особливого значення міжпредметні зв'язки набувають у процесі проблемного навчання, хоч вони можуть реалізовуватися і на рівні передачі вже набутих знань. Міжпредметний і проблемний підходи до організації навчального процесу стали розглядатися у взаємозв'язку. Об'єктами пізнавальної діяльності учнів стають питання суміжного характеру: загальні для ряду предметів ідеї, теорії, закони, факти, комплексні проблеми.

На основі експериментальних даних педагоги дійшли висновку, що систематичне використання міжпредметних зв'язків виробляє в учнів уміння критично осмислювати матеріал, що вивчається. Новий матеріал школярі порівнюють із тими знаннями, які їм відомі, зіставляють їх, аналізують, додають із відомого раніше, і ця активна розумова діяльність по узагальненню нового під впливом раніше відомого із суміжних дисциплін сприяє більш міцному засвоєнню програмного матеріалу.

Крім того, систематичне використання в навчальному процесі міжпредметних зв'язків позитивно змінює діапазон застосування знань та умінь, сприяє формуванню в дітей широких пізнавальних інтересів.

Якщо говорити про початкову школу, то тут можуть здійснюватися найрізноманітніші міжпредметні зв'язки: українське і російське читання, українська і російська мови, читання і природознавство, читання і малювання, малювання і музика. Наприклад, під час вивчення літературних творів з українського і російського читання легко здійснити взаємозв'язки, оскільки для обох методик діють такі принципи підбору текстів для читання, як тематичний і календарний. Тому цілком природний зв'язок тем про осінь, зиму, весну, літо.

У педагогічних і методичних дослідженнях 90-х років можна прослідкувати тенденцію до більш тісних взаємозв'язків суміжних наук у процесі навчання. Педагоги ставлять питання про необхідність інтеграції навчальних предметів у навчання, роблять спроби обґрунтувати поняття "дидактична інтеграція". Так, у статті І.Козловської та Я.Собко "Принципи дидактики в контексті інтегративного навчання" читаємо: "Центральна ідея концепції дидактичної інтеграції – можливість побудови моделі навчання на базі одного з профільних загальноосвітніх предметів" [6:48].

Варто, однак, врахувати застереження С.Гончаренко та І.Козловської: "... найболючішою є проблема ізоляваності вивчення окремих дисциплін та протилежна їй тенденція інтегрувати все підряд, що призводить до повної відміни предметного навчання" [7:9].

Таким чином, набуття школярами інтегрованих знань стало насущним завданням школи, не менш важливим, ніж засвоєння знань у галузі конкретних наук.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лошкарёва Н.А. Межпредметные связи как средство совершенствования учебно-воспитательного процесса. —М.: МГПИ, 1981.
2. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения в 2-х томах, т.1 – М.: Педагогика, 1982.
3. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения. – М.: Учпедгиз, 1956.
4. Ушинский К.Д. Собрание сочинений в 11-и томах, т. 8 – М.-Л.: АПН РСФСР, 1948-1952.
5. Кулагин П.Г. Межпредметные связи в процессе обучения. – М.: Просвещение, 1981.
6. Козловська І.М., Собко Я.М. Принципи дидактики в контексті інтегрованого навчання // Педагогіка і психологія. – 1998. - № 4.
7. Гончаренко С.І., Козловська І.М. Теоретичні основи дидактичної інтеграції у професійній середній школі // Педагогіка і психологія. – 1997. - № 2.

Матеріал надійшов до редакції 19.09.03 р.

Пелешок Э.Х., Гордиенко Е.А. Развитие идеи межпредметных связей в педагогике и проблема интегрированного обучения.

В статье раскрывается суть терминов "межпредметные связи", "дидактическая интеграция", исследуется развитие идеи межпредметных связей от Я.А.Коменского, Дж.Локка, И.Г.Песталоцци, К.Д.Ушинского до современной проблемы интеграции учебных дисциплин, представляющей собой тенденцию к более тесным взаимосвязям смежных наук в процессе обучения.

Peleshok E.Kh., Gordiyenko O.A. The development of the idea of the intersubject ties in pedagogy and the problem of educational disciplines' integration.

The article shows the essence of the terms "intersubject ties" and "didactic integration". It investigates the development of the idea of intersubject ties going back to Y.A.Comenius, J.Lock, Y.G.Pestalocci, K.D.Ushinsky including the current problem of educational disciplines' integration which presents a tendency to a closer correlation of boundary branches of science in the process of teaching.